

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Рішення методичної ради університету
25 серпня 2022 року, протокол № 1

Перша проректорка, голова методичної
ради університету, кандидатка наук з
державного управління, доцентка

_____ Ірина КОВТУН

25 серпня 2022 року

м.п.

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
навчальної дисципліни
«ОСНОВИ СІМЕЙНОГО ПРАВА»
для підготовки на першому освітньому рівні
здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра
за спеціальністю 232 Соціальне забезпечення
галузі знань 23 Соціальна робота**

м. Хмельницький
2022

РОЗРОБНИК:

Асистентка кафедри цивільного права та процесу
26 серпня 2022 року

_____ Лариса ГРИЦИШИНА

СХВАЛЕНО

Рішення кафедри цивільного права та процесу
05 серпня 2022 року, протокол № 1

Завідувачка кафедри,
докторка юридичних наук, професорка
05 серпня 2022 року

_____ Світлана ГРИНЬКО

В.о. декана юридичного факультету,
кандидат юридичних наук, доцент
10 серпня 2022 року

_____ Віктор ЗАХАРЧУК

ЗМІСТ

Стор.

1.	Структура вивчення навчальної дисципліни		2
1.1.	Тематичний план навчальної дисципліни		2
1.2.	Лекції		3
1.3.	Семінарські заняття		6
1.4.	Самостійна робота студентів		23
1.5.	Індивідуальні завдання		25
1.6.	Підсумковий контроль		28
2.	Схема нарахування балів		32
3.	Рекомендовані джерела		33
4.	Інформаційні ресурси в Інтернеті		36

1. Структура вивчення навчальної дисципліни

1.1. Тематичний план навчальної дисципліни

№ теми	Назва теми	Кількість годин				
		Денна форма навчання				
		Усього	у тому числі			
Лекції	Сем. (прак).		Лабор.	Ін.зав.	СРС	
1.	Сімейне право як галузь приватного права України. Предмет, метод і джерела сімейного права	5	1	-		4
2.	Сім'я. Сімейні правовідносини	7	1	2		4
3.	Шлюб як інститут сімейного права	6	1	1		4
4.	Недійсність шлюбу	6	1	1		4
5.	Особисті немайнові права та обов'язки подружжя	5	1	-		4
6.	Майнові права та обов'язки подружжя	8	2	2		4
7.	Припинення шлюбу	8	2	2		4
8.	Сімейне договірне право	7	1	2		4
9.	Визначення походження дитини від батьків	8	2	2		4
10.	Особисті немайнові права та обов'язки батьків і дітей	8	2	2		4
11.	Права батьків і дітей на майно. Правовідносини батьків і дітей щодо утримання	10	2	4		4
12.	Влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування	8	2	2		4
13.	Права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів	4	2	-		2
	Всього годин:	90	20	20		50

1.2. Лекції

№ з/п	Назва і план теми	Кількість годин
1.	Сімейне право як галузь приватного права. Предмет, метод і джерела сімейного права	1
1.1.	Місце сімейного права в системі права України.	
1.2.	Предмет, метод та принципи сімейного права України.	

№ з/п	Назва і план теми	Кількість годин
1.3.	Система та функції сімейного права.	
2.	Сім'я. Сімейні правовідносини	
2.1. 2.2. 2.3. 2.4 2.5 2.6 2.7	Поняття сім'ї. Умови визначення особи як члена сім'ї. Право особи на сім'ю. Державна охорона сім'ї. Поняття і види сімейних правовідносин. Зміст сімейних правовідносин. Підстави виникнення, зміни і припинення сімейних правовідносин. Сім'я, родинність, свояцтво, їх юридичне значення.	1
3.	Шлюб як інститут сімейного права	1
3.1. 3.2. 3.3. 3.4. 3.5. 3.6	Поняття шлюбу. Умови вступу в шлюб. Право на шлюб. Перешкоди для державної реєстрації шлюбу. Порядок реєстрації шлюбу. Правовий статус наречених. Акти цивільного стану. Державна реєстрація шлюбу в умовах воєнного стану.	
4.	Недійсність шлюбу	1
4.1. 4.2. 4.3.	Підстави недійсності шлюбу. Правові наслідки визнання шлюбу недійсним. Визнання шлюбу неукладеним.	
5.	Особисті немайнові права та обов'язки подружжя	1
5.1. 5.2. 5.3.	Поняття особистих немайнових прав подружжя. Поняття особистих немайнових обов'язків подружжя Види особистих немайнових прав і обов'язків подружжя.	
6.	Майнові права та обов'язки подружжя	2
6.1. 6.2. 6.3. 6.4. 6.5.	Поняття майнових прав та обов'язків подружжя Право особистої приватної власності подружжя. Право спільної сумісної власності подружжя. Поділ майна подружжя. Права та обов'язки подружжя щодо утримання	
7.	Припинення шлюбу	2
7.1. 7.2. 7.3. 7.4. 7.5. 7.6.	Поняття та підстави припинення шлюбу Розірвання шлюбу в державних органах реєстрації актів цивільного стану. Розірвання шлюбу в судовому порядку. Юридичні наслідки розірвання шлюбу. Визнання розірвання шлюбу фіктивним. Встановлення режиму окремого проживання подружжя (інститут сепарації). Припинення шлюбу в умовах воєнного стану.	
8.	Сімейне договірне право	2
8.1. 8.2. 8.3. 8.4.	Поняття та значення шлюбного договору. Зміст та форма шлюбного договору. Строк дії шлюбного договору. Зміна умов шлюбного договору. Право на відмову від шлюбного договору. Розірвання шлюбного договору. Визнання шлюбного договору недійсним.	
9.	Визначення походження дитини від батьків	2
9.1.	Походження як підстава виникнення правового зв'язку між батьками і дітьми.	

№ з/п	Назва і план теми	Кількість годин
9.2.	Визначення походження дитини від матері та батька, які перебувають у шлюбі між собою.	
9.3.	Визначення походження дитини, батьки якої не перебувають у шлюбі.	
9.4.	Визнання батьківства, материнства за рішенням суду.	
9.5.	Встановлення факту батьківства, материнства за рішенням суду.	
9.6.	Оспорювання батьківства, материнства. Суб'єкт права на оспорювання батьківства (материнства).	
9.7.	Запис про батьків дитини, якщо батьківство, материнство не встановлено.	
10.	Особисті немайнові права та обов'язки батьків і дітей	2
10.1.	Поняття особистих немайнових прав та обов'язків батьків і дітей	
10.2.	Порядок визначення прізвища, імені, по батькові.	
10.3.	Права та обов'язки батьків по вихованню та розвитку дитини.	
10.4.	Підстави та наслідки позбавлення батьківських прав. Поновлення в батьківських правах.	
11.	Права батьків і дітей на майно. Правовідносини батьків і дітей щодо утримання	2
11.1.	Права батьків і дітей на майно.	
11.2.	Способи виконання батьками обов'язку утримувати дитину. Розмір оплати аліментів на дітей.	
11.3.	Участь батьків у додаткових витратах на дитину.	
11.4.	Припинення права на аліменти.	
11.5.	Визначення заборгованості і порядок її стягнення.	
12.	Влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування	2
12.1.	Поняття, умови і порядок усиновлення.	
12.2.	Таємниця усиновлення.	
12.3.	Недійсність усиновлення. Скасування усиновлення.	
12.4.	Поняття і значення інституту опіки та піклування в сімейному праві.	
12.5.	Патронат як правовий інститут.	
12.6.	Приймна сім'я як форма влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.	
12.7.	ДБСТ як форма влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.	
13.	Права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів	2
13.1.	Особисті немайнові права і обов'язки інших членів сім'ї та родичів.	
13.2.	Майнові права і обов'язки діда, баби, брата, сестри, вітчима, мачухи, пасинка, падчерки.	
	Усього	20

1.3. Семінарські заняття

Семінарське заняття 1 Сім'я. Сімейні правовідносини.

Питання для усного опитування та дискусії

1. Поняття сім'ї. Історичні форми сім'ї.
2. Право на сім'ю. Визначення поняття «член сім'ї» як підстава для виникнення та припинення прав та обов'язків згідно законодавства України.
3. Поняття, ознаки та види сімейних правовідносин.

4. Суб'єкти сімейних правовідносин. Сімейна право- та дієздатність.
5. Підстави виникнення, зміни і припинення сімейних правовідносин.

Аудиторна робота

Вирішення студентами задач з питань теми заняття

Завдання 1.

Порівняйте поняття „сім'я” і „родина”.

Завдання 2

- 1) Після смерті чоловіка, Олена проживає сама. Чи є вона сім'єю? Обґрунтуйте.
- 2) Марія та Ярослав 2 роки спільно проживають, проте реєструвати шлюб не поспішають. Чи є вони сім'єю? Обґрунтуйте.

Завдання 3.

Розкрийте суть поняття «член сім'ї» в розрізі:

- Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 року;
- Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року);
- Закону України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20.12.1991р із змінами та доповненнями.
- ст.64 Житлового кодексу України

Задача 1

Під час воєнних дій матір-героїня Наталія, яка має шістьох дітей, разом із ними та чоловіком перемістилася до селища у Харківській області. Відповідно до ст.1 ЗУ «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» всі вони є внутрішньо переміщеними особами, що посвідчують відповідні довідки.

Через скрутне матеріальне становище придбати будинок для себе родина не могла. Тож всі вони оселилися в хаті, яка належить свекрусі Наталії, – Галині Іванівні. Сама ж жінка разом із сином та його великою родиною в будинку не мешкала, – переїхала у інше місце.

Чи буде в даному випадку свекруха членом сім'ї Наталії та її чоловіка?

Обґрунтуйте відповідь.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: сім'я, родина, член сім'ї, батьки, діти.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Слово «сім'я» походить від прасл. «sěmъja», яке вважається спорідненим з лит. šeimà, šeimùna – що можна трактувати як похідне від чоловічого сім'я (як продовження роду). Прикладом народної етимології є тлумачення «сім'я» як похідного від поєднання слів «сім» + «я» — начебто за числом членів сім'ї.

Сім'ю визначають як малу контактну групу людей, які взаємодіють між собою. Нарешті, це особливий соціальний інститут, регулюючий відтворення людини за допомогою особливої системи ролей, норм, організаційних форм..

Обов'язковими ознаками сім'ї є: спільне проживання, пов'язаність спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки

Історично склалися види сім'ї, які визначаються за характером шлюбу - моногамні та полігамні. Моногамна сім'я складається з двох суб'єктів подружжя, полігамна має два різновиди: полігінія (шлюб між одним чоловіком і кількома жінками) та поліандрія (шлюб між однією жінкою та кількома чоловіками).

Родинні зв'язки є однією з підстав виникнення сімейних правовідносин. Тому дослідження змісту цього поняття має важливе значення.

Семінарське заняття 2 Шлюб як інститут сімейного права. Недійсність шлюбу

Питання для усного опитування та дискусії

1. Поняття шлюбу та його правова характеристика.
2. Умови вступу у шлюб. Перешкоди для державної реєстрації шлюбу.
3. Державна реєстрація шлюбу та її юридичне значення. «Шлюб за добу». Новели державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану.
4. Правовий статус наречених у сімейному праві.
5. Поняття, значення та види інституту недійсності шлюбу.
6. Правові наслідки визнання шлюбу недійсним.
7. Визнання шлюбу неукладеним та його відмінність від недійсного шлюбу.

Аудиторна робота

Вирішення студентами задач з питань теми заняття

Завдання 1.

Зробіть порівняльний правовий аналіз понять „сім'я” та „шлюб”.

Завдання 2.

Розкрийте суть положення (ст.3 СК України): «Сім'я створюється на підставі ..., а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства».

Задача 1

19-річна Юліанова та 16-річний Андрійв подали до суду заяву про надання їм права на шлюб у зв'язку з вагітністю Юліанової. Батьки Андрійва як його піклувальники надіслали суду свої заперечення щодо цього.

Проаналізуйте ситуацію.

Задача 2

До органу реєстрації актів цивільного стану звернулись громадянин Іванов і громадянка Петрова із заявою про реєстрацію шлюбу. У заяві було вказано про необхідність реєстрації шлюбу на наступний день після її подання, так як Іванов є курсантом Академії прикордонних військ і через два дні після подачі заяви він буде направлений до віддаленого місця своєї служби на заставу. Туди ж разом із ним має намір переїхати громадянка Петрова, після реєстрації шлюбу. Вказана обставина була підтверджена відповідною довідкою з Академії, яка була подана разом із заявою.

Як має вчинити орган реєстрації актів цивільного стану і якими правовими нормами він має керуватись?

Які причини можуть бути визнані поважними для скорочення строку реєстрації шлюбу?

Чи є в законі перелік таких причин?

Задача 3

25 грудня Шевчук з батьками і родичами відвідав батьків Іванової з метою домовленостей про одруження і проведення весілля. Тут же було вирішено, що шлюб буде зареєстровано 20 травня наступного року та визначено, які витрати буде нести кожна сторона.

Батьки Іванової почали підготовку до весілля і вже у лютому придбали плаття для нареченої та замовили ресторан “Світанок” на 15 травня.

У квітні місяці, за тиждень до подання заяви до органів реєстрації актів цивільного стану, Шевчук повідомив Івановій, що одружуватися не збирається. Остання, відповіла, що заручини відбулись і якщо Шевчук не одружиться, то вона звернеться до суду з позовною заявою про порушення умов заручин і відшкодування матеріальної і моральної шкоди.

Чи задовольнить суд позов Іванової?

Задача 4

Катерина, прийнявши пропозицію про одруження від Івана, разом із ним подали до органу ДРАЦСу заяву про реєстрацію шлюбу. Повідомивши рідних про майбутнє одруження, наречені розпочали весільну підготовку.

До запланованої дати реєстрації шлюбу до органу ДРАЦСу із заявою звернулися батьки нареченого Івана, в якій наполягали, щоб орган ДРАЦСу відмовив у реєстрації шлюбу між Катериною і їхнім сином, адже Катерина, як стало їм відомо, приховала від сина стан свого здоров'я. Так, мати нареченого дізналася, що Катерина має невиліковну психічну хворобу – шизофренію, якою страждає уже кілька років. На підтвердження своїх слів батьки Івана додали до заяви довідку від лікаря про хворобу Катерини.

Дайте правову оцінку цій ситуації. Які дії повинен вчинити працівник органу ДРАЦСу, до якого із заявою звернулися батьки Івана?

Задача 5

Відповідно до рішення суду шлюб подружжя Коваленко визнано недійсним. Дружина після визнання шлюбу недійсним бажає залишити собі прізвище чоловіка - Коваленко.

Ваші рекомендації?

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: шлюб, шлюбний вік, наречені, недійсний шлюб, неукладений шлюб, фіктивний шлюб.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Законодавець дає юридичне визначення шлюбу як сімейного союзу жінки та чоловіка, зареєстрованого у державному органі реєстрації актів цивільного стану. Умови вступу в шлюб є тими законодавчими критеріями, яким мають відповідати наречені для того, що зареєструвати шлюб і створити сім'ю. Перешкоди для реєстрації шлюбу є законодавчими застереженнями, які встановлюються державою задля уникнення визнання шлюбу недійсним і порушення прав особи в такому шлюбі.

Державна реєстрація шлюбу встановлена для забезпечення стабільності відносин між жінкою та чоловіком, охорони прав та інтересів подружжя, їхніх дітей, а також в інтересах держави та суспільства. Її значення полягає в тому, що держава засвідчує волевиявлення наречених і наділяє їх правовим статусом подружжя, тобто надає їм особисті немайнові та майнові права та покладає на них відповідні юридичні обов'язки. Нареченими є жінка і чоловік, які подали до державного органу реєстрації актів цивільного стану заяву про реєстрацію шлюбу.

Недійсність шлюбу є особливим сімейно-правовим інститутом, який регламентує правові наслідки недодержання особами умов вступу в шлюб та реєстрації шлюбу за наявності відповідних законодавчих перешкод для цього. За своєю юридичною природою укладення недійсного шлюбу є порушенням сімейно-правових норм (правопорушенням), а юридичні наслідки визнання шлюбу недійсним відповідають терміну негативної санкції, яка застосовується компетентними органами.

Семінарське заняття 3

Майнові права та обов'язки подружжя.

Питання для усного опитування та дискусії:

1. Право особистої приватної та спільної сумісної власності подружжя.
2. Поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.
3. Право на майно жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі.

4. Поняття, види та сутність прав і обов'язків подружжя щодо утримання.
5. Підстави та способи надання утримання одному з подружжя.
6. Припинення права на утримання, позбавлення такого права або його обмеження строком.
7. Право на утримання жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою.

Аудиторна робота

Вирішення студентами задач з питань теми заняття

Задача 1

Громадянин Терещенко звернувся до суду з позовом до своєї колишньої дружини громадянки Сенчукової про поділ майна, яке було нажите разом за час шлюбу. В позовній заяві він вимагав, щоб йому було присуджено половину всього майна і одночасно залишили за ним у приватній власності відкритий на його ім'я рахунок у "Приватбанк" у сумі 35 тис. грн., так як його колишня дружина за 8 років подружнього життя не працювала, займалась домашнім господарством. Дітей у них не було.

В свою чергу Сенчукова вимагала визнання за нею права власності на квартиру в якій вона проживала разом з Терещенком, посилаючись на те, що оплата вартості квартири здійснювалась за рахунок коштів, подарованих їй її батьками. Вона також вимагала виключи з опису майна, яке підлягало поділу, її норкову шубу, шкіряну куртку, а також золоті прикраси, подаровані їй Терещенком.

Вирішіть спір по суті.

Задача 2

Галкіна за час перебування в зареєстрованому шлюбі з Галкіним придбала спальню «Мальва», вартістю 9000 гривень, телевізор - 8000 грн, холодильник - 7000 грн., набір меблів для кухні вартістю 5000 грн. Крім того, їй особисто було подаровано фотоапарат.

Галкін одержав згідно зі свідоцтвом про спадщину після смерті батька житловий будинок. В Галкіна є грошовий вклад в сумі 20000 грн., зроблений ним до вступу в шлюб.

Галкіна звертається до суду з позовною заявою про поділ майна і просить виділити їй половину майна, яке було придбане під час шлюбу, включаючи грошовий вклад і житловий будинок.

Як вирішити питання поділу цього майна?

Задача 3

Один із подружжя засуджений за скоєння злочину із застосуванням виду покарання, як конфіскація майна.

Поясніть порядок та межі виконання цього покарання щодо спільного майна подружжя.

Задача 4

До суду звернулася Олексієнко з позовом до колишнього чоловіка Володимира щодо поділу майна. Позивачка просила збільшити її частку в спільному майні у зв'язку з тим, що з нею залишилося двоє дітей (8 і 14 років), а колишній чоловік зловживав спиртними напоями та майже не надавав гроші на утримання сім'ї. Крім того, позивачка просила віддати їй із спільного майна автомобіль і гараж, оскільки діти потребують літнього відпочинку і, маючи автомобіль, вона змогла б вивозити їх за місто.

Відповідач позов визнав частково і зазначив, що зі списку спільного майна, котре підлягає поділу, необхідно вилучити автомобіль і гараж, оскільки вони були придбані на отримані ним авторські винагороди за опубліковані наукові праці.

Одночасно чоловік просив суд занести до списку майна, що підлягає поділу, жіночі ювелірні прикраси із золота та срібла, які залишилися у позивачки.

Вирішити справу.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: материнство, батьківство, особисте немайнове право, юридичний обов'язок, особиста приватна власність, спільна сумісна власність, поділ майна, проживання жінки і чоловіка однією сім'єю без шлюбу, аліменти, додаткові витрати.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Під поняттям *особистих немайнових прав* слід розуміти юридично гарантовані можливості, які довічно належать кожній особі за законом і характеризуються немайновістю та особистісністю. Змістом особистих немайнових прав визнається можливість фізичної особи вільно, на власний розсуд визначати свою поведінку у сфері свого приватного життя (ст.272 ЦК України). Отже, особисті немайнові права мають як *негативний зміст*, тобто можливість особи-носія вимагати захисту у випадку порушення, загрози порушення, невизнання чи оспорення цих прав, так і *позитивний зміст*, тобто можливість вчиняти певні активні дії, які спрямовані на їх реалізацію, в передбачених законом межах.

У сімейному праві класичними є речово-правові відносини подружжя (відносини щодо правового режиму спільного і роздільного майна) та зобов'язально-правові відносини (відносини з приводу сімейних договорів та щодо утримання подружжя). Хоча сьогодні можливо в повній мірі вести мову про участь подружжя у корпоративних відносинах та реалізації подружжям спільних виключних прав).

Майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу). Вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Об'єктом права спільної сумісної власності подружжя може бути будь-яке майно, за винятком виключеного з цивільного обороту. Зокрема, заробітна плата, пенсія, стипендія, інші доходи, одержані одним із подружжя. Якщо одним із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то гроші, інше майно, в тому числі гонорар, виграш, які були одержані за цим договором, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Речі для професійних занять (музичні інструменти, оргтехніка, лікарське обладнання тощо), придбані за час шлюбу для одного з подружжя, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Право на утримання (аліменти) має той із подружжя, який є непрацездатним, потребує матеріальної допомоги, за умови, що другий із подружжя може надавати матеріальну допомогу. Утримання одному з подружжя надається другим із подружжя у натуральній або грошовій формі за їхньою згодою. За рішенням суду аліменти присуджуються одному з подружжя, як правило, у грошовій формі. Аліменти сплачуються щомісячно. За взаємною згодою аліменти можуть бути сплачені наперед.

Семінарське заняття 4

Припинення шлюбу

Питання для усного опитування та дискусії

1. Поняття та підстави припинення шлюбу.
2. Припинення шлюбу внаслідок смерті одного з подружжя або оголошення його померлим.
3. Розірвання шлюбу в державних органах реєстрації актів цивільного стану.
4. Розірвання шлюбу в судовому порядку.
5. Юридичні наслідки розірвання шлюбу. Момент припинення шлюбу у разі його розірвання. Визнання розірвання шлюбу фіктивним.
6. Поняття та сутність поновлення шлюбу.
7. Встановлення режиму окремого проживання подружжя (інститут сепарації).
8. Новели правового регулювання припинення шлюбу в умовах воєнного стану.

Аудиторна робота

Вирішення студентами задач з питань теми заняття

Задача 1

Громадянин Іванчук звернувся до Хмельницького міськрайонного суду із позовною заявою про розірвання шлюбу з громадянкою Гнатюк, вказуючи, що після вступу у шлюб їх подружжі відносини фактично припинилися, спільного господарства разом із дружиною вони не ведуть. Внаслідок шлюбу у них народилась дитина, якій на день подання заяви виповнилось 6 місяців. Громадянка Гнатюк була проти розірвання шлюбу.

Суд відмовив позивачу у прийнятті позовної заяви, посилаючись на ст. 110 СК України, відповідно до якої позов про розірвання шлюбу не може бути пред'явлений протягом вагітності дружини та протягом одного року після народження дружини.

Проаналізуйте ситуацію та вирішіть спір.

Задача 2

Подружжя Іваненків вирішило розірвати шлюб. З цією метою вони звернулися у відділ державної реєстрації актів цивільного стану. В бесіді з ними виявилось, що спільно нажитим майном вони поділились добровільно.

У них є донька, 18 років. Працівник відділу реєстрації відмовив їм в прийнятті заяви про розірвання шлюбу, порадивши їм звернутися з цим питанням у суд.

Чи правильні дії працівника відділу державної реєстрації актів цивільного стану?

Задача 3

Карпенко пред'явив позов до Шадури про розірвання шлюбу, в якому вказував, що через місяць після укладення шлюбу вони припинили шлюбно-сімейні відносини через ненормальні відносини з відповідачкою і втручання у сімейне життя її матері.

Шадура пред'явила зустрічний позов про визнання шлюбу недійсним, обґрунтовуючи його тим, що у Карпенка не було наміру створювати з нею сім'ю, бо уже через місяць він припинив з нею шлюбно-сімейні відносини, задовольнившись пропискою в м. Києві та вселенням у квартиру.

У судовому засіданні з'ясувалося, що сторони тривалий час перебували в фактичних шлюбних відносинах, після реєстрації шлюбу вели спільне господарство. Суд, виходячи з того, що у їх сім'ї стався тимчасовий розлад, відмовив у задоволенні позовів.

Чи правомірне рішення суду? Вирішіть справу.

Задача 4

Михайло звернувся до суду з позовом до З. про встановлення режиму окремого проживання.

Свої вимоги позивач мотивує тим, що він перебуває у шлюбі з відповідачкою, однак тривалий час вони проживають окремо, шлюбних стосунків не підтримують, спільного господарства не ведуть. Маючи надію повернутися до нормальних сімейних стосунків, позивач просить суд встановити режим окремого проживання, що дасть змогу, на його думку, зберегти шлюб. Відповідачка Оксана у судовому засіданні позовні вимоги не визнала та суду пояснила, що з позивачем Михайлом вони виховують двох синів та проживають разом. Шлюбні стосунки між ними ніколи не припинялися. Позивач дійсно працює у м. Одеса, однак всі вихідні та святкові дні він проводить разом із сім'єю у Києві. Також Оксана посилалась на ту обставину, що нещодавно вони купили нову квартиру, на яку ще не оформили право власності. Дійсним наміром Михайла щодо встановлення режиму окремого проживання є саме вказаний факт, оскільки в цьому випадку квартира не буде спільно нажитим майном подружжя. У зв'язку з цим Оксана просила суд відмовити в задоволенні позову.

Чи наявні підстави для встановлення режиму окремого проживання подружжя? Вирішіть справу.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: припинення шлюбу, розірвання шлюбу, фіктивне розірвання шлюбу, актовий запис про шлюб, заходи суду щодо примирення подружжя, сепарація.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Припинення шлюбу – це інститут сімейного права, який являє собою сукупність правових норм, що регулюють підстави, порядок та юридичні наслідки наслідки припинення в дружини і чоловіка їх прав та обов'язків як подружжя. Припинення шлюбу як інститут сімейного права слід відмежовувати від припинення шлюбу як однієї із підстав припинення шлюбних відносин – юридичного факту смерті чи набрання законної сили рішенням суду про оголошення фізичної особи померлою. Фактично в цій ситуації припинення шлюбу внаслідок смерті фізичної особи є однією із підстав припинення шлюбу.

Особливим видом припинення шлюбу є його розірвання. Розірвання шлюбу – це вид припинення шлюбу, шляхом волевиявлення подружжя чи одного з них, що оформлене в порядку та у спосіб визначений законом, наслідком якого є припинення в дружини і чоловіка їх прав та обов'язків як подружжя.

Юридичні наслідки розірвання шлюбу полягають у тому, що після винесення постанови ДРАЦСу чи набрання рішенням суду законної сили у осіб припиняються права та обов'язки їх як подружжя, тобто шлюбне правовідношення припиняється. З цього моменту дружина і чоловік припиняють бути членами сім'ї. Окремі їх права та обов'язки, що виникли в шлюбі можуть продовжуватись (право на утримання та права і обов'язки щодо дітей). Причому особа, яка змінила своє прізвище у зв'язку з реєстрацією шлюбу, має право після розірвання шлюбу надалі іменуватися цим прізвищем або відновити своє дошлюбне прізвище.

Інститут сепарації відомий у багатьох країнах і походить він від канонічного права як наслідок Триденного собору католицької церкви 1563 року, який заборонив розірвання шлюбу та запровадив сепарацію – відлучення від стола та ложа. Згодом сепарація знайшла своє місце у законодавстві більшості країн світу. Радянська правова доктрина заперечувала сепарацію віддаючи перевагу інституту розірвання шлюбу. СК України запровадив цей інститут.

Сепарація може бути фактичною і юридичною. При фактичній сепарації подружжя просто припиняє шлюбні відносини, однак шлюб не призупиняє. Юридична сепарація полягає у зверненні до суду із заявою чи позовом, наслідком чого є рішення суду. Відповідно до ст. 119 СК України За заявою подружжя або позовом одного з них суд може постановити рішення про встановлення для подружжя режиму окремого проживання у разі неможливості чи небажання дружини і (або) чоловіка проживати спільно. Режим окремого проживання припиняється у разі поновлення сімейних відносин або за рішенням суду на підставі заяви одного з подружжя.

Семінарське заняття 5 Сімейне договірне право

Питання для усного опитування та дискусії:

1. Поняття та види сімейних договорів.
2. Правова характеристика шлюбного договору.
3. Укладення, зміна та розірвання шлюбного договору.
4. Правова характеристика інших сімейних договорів:
 - договір про розподіл майна подружжя;
 - аліментний договір;
 - договір про визначення способів участі у вихованні дитини;
 - договір про патронат;
 - договір про влаштування дитини в прийомну сім'ю;
 - договір про влаштування дитини в дитячий будинок сімейного типу.

Аудиторна робота

Вирішення студентами задач з питань теми заняття

Задача 1

Перед реєстрацією шлюбу Петренко та Івановський склали проект шлюбного договору, в якому передбачили режим роздільної власності на нерухоме майно, способи участі у доходах один одного і порядок несення кожним сімейних розходів.

Крім цього, Івановський, будучи бізнесменом, вказав, що бажає включення в договір положення, за яким Петренко не вправі втручатися в угоди, які він укладатиме, в тому числі під заставу спільного майна подружжя. Петренко погодилась з цим положенням. Проте, нотаріус відмовився посвідчувати шлюбний договір і поставив вимогу про виключення із договору останнього положення, як такого, що суперечить вимогам законодавства.

Дайте правову оцінку діям нотаріуса.

Чи обмежує СК України дію принципу свободи договору?

Чи може подружжя змінити в шлюбному договорі встановлений законом режим спільної сумісної власності подружжя?

Складіть проект шлюбного договору.

Задача 2

Майбутнє подружжя під час укладення шлюбного договору вирішило відмовитися від обов'язку щодо взаємного утримання в разі розірвання шлюбу, встановивши, що аліментних зобов'язань один перед одним у них не буде незалежно від підстав розлучення. Однак нотаріус відмовився посвідчити їхній шлюбний договір, пояснивши, що він не відповідає вимогам закону.

Дайте оцінку діям нотаріуса.

Задача 3

До адвокатського об'єднання звернувся громадянин Хайдар, який є мусульманином і перебуває в шлюбі з громадянкою Прус. Громадянин Хайдар бажає укласти угоду, відповідно до якої всі діти, які будуть народжені від шлюбу з громадянкою Прус, будуть виховуватись як мусульмани. У випадку, якщо громадянка Прус теж прийме мусульманство, громадянин Хайдар готовий сплачувати їй 5000 грн. на її утримання щомісячно незалежно від того, чи перебуватимуть вони у шлюбі в майбутньому.

Чи законне прохання громадянина Хайдар? Надайте юридичну консультацію.

Задача 4

Громадяни Катерина та Василь Андрущенки одружилися 10 років тому. Оскільки на момент укладення шлюбу обоє були студентами, майна не мали, тому в укладенні шлюбного договору не бачили сенсу. Однак, за роки проживання в шлюбі обоє заснували бізнес та вирішили визначити свої частки в ньому. Звернулися до юриста, щоб він склав проект та допоміг з процедурою юридичного супроводу укладення цього договору. Проте, юрист повідомив, що шлюбний договір можна укласти лише з моменту подання до органів ДРАЦС заяви про шлюб і до державної реєстрації шлюбу, тому відмовив.

Чи правильна відповідь юриста? Обґрунтуйте з посиланням на норми Сімейного кодексу України.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: сімейний договір, шлюбний договір, аліментний договір.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Прийняття СК України ознаменувало собою розширення договірної регуляції сімейних відносин, чим поглибило не лише збільшення засад диспозитивності в сімейному праві, але й зблизило сімейне та цивільне законодавство. Таким чином, договір став

повноправним джерелом сімейного права і як наслідок започатковано формування нового сімейно-правового інституту – сімейного договірної права як сукупності правових норм, що регулюють сімейні відносини на підставі договору.

Сімейний договір – це домовленість між суб'єктами сімейних відносин, спрямована на виникнення, зміну чи припинення між ними сімейних прав та обов'язків.

Під **шлюбним договором** слід розуміти домовленість осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу або подружжя, спрямовану на встановлення, зміну або припинення їх майнових прав та обов'язків під час шлюбу та (або) у випадку розлучення. Шлюбний договір може бути укладено як до так і під час шлюбу. Укладений шлюбний договір між нареченим набирає чинності з часу реєстрації шлюбу, а договір між подружжям – з часу його нотаріального посвідчення.

Семінарське заняття 6 **Визначення походження дитини від батьків**

Питання для усного опитування та дискусії:

1. Загальні підстави виникнення прав та обов'язків матері, батька і дитини.
2. Визначення походження дитини від матері та батька, які перебувають у шлюбі між собою.
3. Визначення походження дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій (запліднення *in vitro*, сурогатне материнство, донатія гамет або ембріонів та інші).
4. Визначення походження дитини, батьки якої не перебувають у шлюбі.
5. Визначення походження дитини за заявою чоловіка, який вважає себе батьком дитини.
6. Визнання батьківства та материнства за рішенням суду. Встановлення факту батьківства та материнства за рішенням суду.
7. Оспорювання батьківства та материнства.

Аудиторна робота

Вирішення студентами задач з питань теми заняття

Задача 1

Громадянин Орлов зареєстрував шлюб із громадянкою Сидоренко 22 січня 2010 року. Будучи співробітником органів внутрішніх справ він 1 лютого 2011 року трагічно загинув. 1 лютого 2012 року у дружини покійного народилась дитина. Під час реєстрації народження за заявою Сидоренко батьком дитини було вказано покійного Орлова про, що і було проведено відповідний запис.

Батьки Орлова не погодились з таким записом, оскільки дитина народилась через рік після смерті батька та звернулися до суду із заявою про оспорювання батьківства.

Проаналізуйте ситуацію та вирішіть спір.

Задача 2

Руденко готувала їжу, займалася прибиранням у домі. Коваленко купував продукти, надавав допомогу у веденні спільного господарства. У лютому 2006 р. Руденко повідомила Коваленка про те, що у них буде дитина. Він зустрів цю звістку з радістю і поділився цим зі своїми друзями не заперечуючи, що він буде по відношенню до майбутньої дитини батьком.

Але в квітні 2006 р. Коваленко різко змінив ставлення до Руденко став грубити, вимагати перервати вагітність. Після цього Руденко повернулася до своїх батьків. 17 квітня 2006 року у неї народився син Сергій. Від подання заяви для запису його батьком дитини і від надання матеріальної допомоги Коваленко відмовився.

Руденко змушена звернутися з позовною заявою про визнання батьківства і стягнення аліментів в суд, який встановив, що Коваленко є батьком дитини, і стягнув на користь Руденко. Аліменти на утримання сина.

Чи правильно вирішив суд?

Скласти позовну заяву в суд про визнання батьківства і стягнення аліментів.

Задача 3

Які документи необхідні для реєстрації знайденої дитини? Хто буде заявником?

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: батьківство, материнство, допоміжні репродуктивні технології, визнання батьківства, оспорювання батьківства.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Відповідно до ст. 121 СК України права та обов'язки матері, батька і дитини ґрунтуються на походженні дитини від них, засвідченому державним органом реєстрації актів цивільного стану. Таким чином, самостійним видом сімейних правовідносин є батьківське правовідношення, тобто суспільні відносини, врегульовані нормами сімейного права, що виникають на підставі походження дитини від матері та батька.

Походження дитини від своїх батьків ґрунтується на наявності між ними кровного споріднення, тобто відносин родинності. Серед підстав створення сім'ї законодавець виділяє кровне споріднення (ч. 4 ст. 3 СК України). Кровна спорідненість є нічим іншим як родинністю, тобто відносинами, які ґрунтуються на походженні одної особи від іншої.

Дитина, яка зачата і (або) народжена у шлюбі, походить від подружжя. Походження дитини від подружжя визначається на підставі Свідоцтва про шлюб та документа закладу охорони здоров'я про народження дружиною дитини. Дитина, яка народжена до спливу десяти місяців після припинення шлюбу або визнання його недійсним, походить від подружжя.

Якщо мати та батько дитини не перебувають у шлюбі між собою, походження дитини від матері визначається на підставі документа закладу охорони здоров'я про народження нею дитини. Якщо мати та батько дитини не перебувають у шлюбі між собою, походження дитини від батька визначається:

1) за заявою матері та батька дитини; 2) за заявою чоловіка, який вважає себе батьком дитини; 3) за рішенням суду.

Семінарське заняття 7

Особисті немайнові права та обов'язки батьків і дітей.

Питання для усного опитування та дискусії

1. Поняття, види та правова характеристика особистих немайнових прав та обов'язків батьків і дітей.

2. Особливості здійснення батьківських прав та виконання батьківських обов'язків неповнолітніми батьками.

3. Вирішення батьками питань щодо виховання дитини. Вирішення спору щодо участі у вихованні дитини того з батьків, хто проживає окремо від неї.

4. Право батьків на визначення місця проживання дитини. Спір між матір'ю та батьком щодо місця проживання малолітньої дитини.

5. Поняття та сутність інституту позбавлення батьківських прав.

6. Інститут відібрання дитини від батьків без позбавлення батьківських прав та його правові наслідки.

7. Обов'язок дитини, повнолітніх дочки та сина піклуватися про батьків.

Аудиторна робота

Вирішення студентами задач з питань теми заняття

Задача 1

Після реєстрації шлюбу між Федюк і Івановою почались постійні сварки, спочатку на побутовому ґрунті, які згодом перетворились на особисту неприязнь. Коли Іванова повідомила чоловікові про свою вагітність, він почав вимагати проведення абортів, а після

відмови Іванової зібрав речі і пішов геть. У квітні народилась дитина. Федюк не з'явився в пологовий будинок і не допоміг дружині забрати малюка. Жодної інформації про ного не було відомо протягом року.

Іванова, втративши надію на збереження сім'ї, познайомилась із Пойдюком, який запропонував їй жити разом і допомагати утримувати дитину. Дізнавшись про це Федюк в стані акогольного сп'яніння з'явився до дружини і почав вимагати припинення стосунків із Пойдюком. Після цього він наніс останній кілька ударів і повідомив, що якщо вона його не послухає, то він її вб'є, а дитину продасть за кордон.

Іванова повідомила про це Пойдюк, і за допомогою останнього зверулась з позовною заявою про позбавлення батьківських прав до суду.

Вирішіть спір.

Чи задовольнить суд позов Іванової?

Задача 2

Трачук знаходився в зареєстрованому шлюбі з Коваль 15 вересня 2006 р. шлюб було розірвано. Є дочка Оксана, 4 роки. Колишнє подружжя проживає в різних місцях. Донька живе з матір'ю, яка чинить перешкоди для зустрічей батька з дитиною. Трачук звертався з заявою в органи опіки і піклування з питання участі його у вихованні і побаченні з дочкою. Рішенням органу опіки і піклування було встановлено, що Трачук може забирати до себе дочку Оксану з 8 до 20 год. кожної суботи. Спочатку Коваль дотримувалась цього рішення, але ось уже місяць не дозволяє дочці бувати у Трачука, порушує його батьківські права.

Як вирішити даний спір?

Задача 3

Батьки Петра є наркоманами, залишають його самого в домі без нагляду. Жорстоко поводяться з ним. Малюк часто плаче, голодний. В домі холодно.

Хто може звернутися в суд про порушення справи про позбавлення батьківських прав?

Які наслідки позбавлення батьківських прав?

Який порядок поновлення в батьківських правах?

Задача 4

При аналізі документів, які подали батьки для реєстрації народження дитини, встановлено, що у батька подвійне ім'я - Анатолій-Альберт. Яким чином буде зазначено по батькові дитини в актовому записі про народження?

Задача 5

До відділу ДРАЦС звернувся гр. Туниця з заявою про реєстрацію народження дитини. Як з'ясувалось, прізвище батька після реєстрації шлюбу - Туниця, а матері Кравченко. Батько наполягав на присвоєнні дитині прізвища Туниця.

Ваші рекомендації?

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: дитина, малолітній, неповнолітній, батько, матір, спілкування, виховання, позбавлення батьківських прав, відібрання дитини без позбавлення батьківських прав, поновлення батьківських прав, піклування.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

СК України закріплює принцип рівності прав та обов'язків батьків щодо дитини та прав та обов'язків дітей щодо батьків. Так, відповідно до ст. 141-142 СК України Мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою. Розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини. У свою чергу діти

мають рівні права та обов'язки щодо батьків, незалежно від того, чи перебували їхні батьки у шлюбі між собою.

На батьків покладається широке коло особистих немайнових прав та обов'язків щодо дитини.

Семінарське заняття 8

(на семінарське заняття 8 необхідно підготувати питання 1-3 та задачі 1-2)

Семінарське заняття 9)

(на семінарське заняття 8 необхідно підготувати питання 4-6 та задачі 3-4)

Права батьків і дітей на майно. Правовідносини батьків і дітей щодо утримання

1. Право власності батьків і дитини на майно. Особливості управління майном дитини.
2. Поняття та сутність обов'язків матері, батька утримувати дитину. Порядок стягнення аліментів.
3. Участь батьків у додаткових витратах на дитину.
4. Підстави припинення аліментних зобов'язань.
5. Особливості обов'язків батьків утримувати повнолітніх дочку, сина та його виконання.
6. Поняття та сутність обов'язку повнолітніх дітей утримувати батьків.

Аудиторна робота

Вирішення студентами задач з питань теми заняття

Задача 1

У подружжя Макарових є син Сергій. До 17 грудня 2007 року вони спільно жили і виховували сина. Після чого, не розірвавши шлюбу, Макарова з сином переїхали до м.Волочиська і стали проживати біля батьків Макарової. З тих пір Макаров ніякої матеріальної допомоги не надає дружині на утримання сина.

Куди повинна звернутись Макарова з заявою про стягнення аліментів?

Як вирішується даний спір?

Задача 2

Олегу та його батькам на праві спільної сумісної власності належала квартира. У 2010 році, коли хлопцеві виповнилось 10 років, квартира була відчужена. Від імені Максима договір підписала його мати зі згоди органу опіки та піклування. У 2011 році за отримані кошти батьки хлопця придбали іншу квартиру, однак, сина в договорі як нового співвласника не вказали, однак, зареєстрували його місце проживання за новою адресою.

У 2012 році відділ освіти за місцем розташування нової квартири звернувся до суду з позовом до батьків Олега про визнання частково недійсним договору купівлі-продажу як такого, що порушує права дитини.

Вирішіть спір і з'ясуйте правові наслідки.

Задача 3

Орлов звернувся з позовом до своєї повнолітньої дочки Ольховик про стягнення аліментів в розмірі 1500 гривень щомісяця. В обґрунтування своїх вимог позивач посилався на те, що є пенсіонером, особою з інвалідністю 3-ї групи, розмір його пенсії складає 2000 гривень, з яких частина грошей витрачається на ліки, тому коштів недостатньо, а донька не допомагає.

Ольховик пояснила, що її заробіток становить 7000 гривень, на утриманні має малолітню дочку, допомагає матері, а батько хоче стягнути з неї аліменти, щоб компенсувати витрати на утримання колишньої дружини.

Вирішіть спір.

Задача 4

Довженко звернулася до суду з позовом до колишнього чоловіка про збільшення розміру аліментів на утримання двох дітей до 1/2 його заробітку. Вона пояснила, що аліменти в розмірі 1/3 заробітку є недостатніми, оскільки діти хворіють, необхідно купити їм ліки, додаткове харчування, забезпечити їм санаторно-курортне лікування.

Батьки Довженка теж звернулись до сина з позовом про стягнення аліментів, оскільки теж хотіли б поїхати до санаторію.

Вирішіть спір.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: дитина, малолітній, неповнолітній, батько, матір, аліменти, утримання, майно, управління майном.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Майнові права та обов'язки батьків і дітей є похідним від особистих немайнових прав та обов'язків, так як останні виникають раніше та пов'язуються із визначенням походження дитини від батьків. Серед них можливо визначити речеві права (право власності) та зобов'язальні (правовідносини щодо утримання та щодо договорів).

Принцип роздільності майна батьків і дітей полягає у тому, що батьки і діти, зокрема ті, які спільно проживають, можуть бути самостійними власниками майна. При вирішенні спору між батьками та малолітніми, неповнолітніми дітьми, які спільно проживають, щодо належності їм майна вважається, що воно є власністю батьків, якщо інше не встановлено судом.

Батьки управляють майном, належним малолітній дитині, без спеціального на те повноваження. Батьки зобов'язані дбати про збереження та використання майна дитини в її інтересах. Якщо малолітня дитина може самостійно визначити свої потреби та інтереси, батьки здійснюють управління її майном, враховуючи такі потреби та інтереси.

Батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття. Способи виконання батьками обов'язку утримувати дитину визначаються за домовленістю між ними. За домовленістю між батьками дитини той із них, хто проживає окремо від дитини, може брати участь у її утриманні в грошовій і (або) натуральній формі. Таким чином, обов'язок по утриманню може виконуватися як добровільно, так і примусово за рішенням суду (кошти на утримання дитини (аліменти) присуджуються у частці від доходу її матері, батька і (або) у твердій грошовій сумі).

Семінарське заняття 10

Влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування

Питання для усного опитування та дискусії

1. Усиновлення як форма влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

2. Таємниця усиновлення.

3. Недійсність усиновлення.

4. Скасування усиновлення. Позбавлення усиновлювача батьківських прав.

5. Опіки та піклування в сімейному праві.

6. Патронат як правовий інститут.

7. Влаштування дитини у прийомну сім'ю як форма влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

8. Влаштування дитини у дитячий будинок сімейного типу як форма влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Аудиторна робота

Вирішення студентами задач з питань теми заняття

Задача 1

Після смерті батьків неповнолітнього Олега Дубровика його родичами почалось вирішення питання про подальше виховання дитини. При цьому більшістю родичів була висловлена думка, що найбільш сприйнятним варіантом буде його усиновлення дядьком Вовчиковим, як найближчим родичем. Проте, останній пояснив родичам, що він не проти усиновити дитину, але не може цього зробити, оскільки проти цього заперечує його дружина, а він аби зберегти сім'ю, не має бажання конфліктувати з жінкою.

Тоді бабуся хлопчика (матір батька дитини і Вовчикова), вважаючи доводи сина необґрунтованими, сама звернулася до суду із заявою про зобов'язання Вовчикова усиновити дитину.

Чи правомірно вчинила бабуся?

Чи прийме суд її заяву до розгляду?

Задача 2

Дитина Алексєєв, народився 15.02.2008 р. в Шепетівці. Мати - Іванова з батьком дитини в шлюбі не була. Від дитини в пологовому будинку відмовилась. Усиновляє сім'я Петрових.

Підготуйте проект рішення суду на усиновлення.

Задача 3

Іванова дала згоду на усиновлення її сина. Після винесення судового рішення про його усиновлення подружжям Федюк, але до набрання цим рішенням законної сили, Іванова подала заяву про те, що відкликає свою згоду на усиновлення дитини, внаслідок чого рішення суду було скасовано. Подружжя Федюк подали позов до Іванова, в якому зазначали, що внаслідок того, що вона раптово, без жодних пояснень відізвала згоду на усиновлення, заподіяла їм моральну шкоду.

Чи має бути задоволений такий позов судом?

Чи зобов'язана особа, що відхиляє згоду на усиновлення дитини, пояснювати причини свого вчинку?

Чи несе вона цивільну відповідальність за необґрунтований відзив згоди на усиновлення?

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: діти-сироти, діти-позбавлені батьківського піклування, усиновлення, таємниця усиновлення, усиновлювач, опікун, піклувальник, підопічний, патронат, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Усиновлення - прийняття усиновлювачем у свою сім'ю дитини на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду. Усиновлення дитини провадиться в її інтересах для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя.

Встановлення опіки та піклування - влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, в сім'ї громадян України, які перебувають, переважно, у сімейних, родинних відносинах з цими дітьми-сиротами або дітьми, позбавленими батьківського піклування, з метою забезпечення їх виховання, освіти, розвитку і захисту їх прав та інтересів.

Передача до прийомної сім'ї - добровільне прийняття за плату сім'єю або окремою особою, яка не перебуває у шлюбі, із закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, від одного до чотирьох дітей на виховання та для спільного проживання.

Передача до дитячого будинку сімейного типу - прийняття в окрему сім'ю, яка створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, на виховання та для спільного проживання не менш як п'яти дітей-сиріт та/або дітей, позбавлених батьківського піклування. Загальна кількість дітей, включаючи рідних, у такій сім'ї не може перевищувати десяти осіб.

Закладами для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування є медичні, навчальні, виховні заклади, заклади та установи органів праці та соціального захисту населення, в яких проживають діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування.

Інститут влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування – це системна сукупність норм сімейного права, яка регулює однорідні суспільні відносини, щодо влаштування дітей позбавлених батьківського піклування, що здійснюються за допомогою таких форм вираження даного інституту, як: встановлення опіки (піклування), усиновлення, передача дитини до прийомної сім'ї, дитячого будинку або закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Сутністю інституту влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування є забезпечення повноцінного життя, всебічного виховання та розвитку таких дітей через систему заходів, спрямованих на захист їх прав та інтересів і визначення форми влаштування дітей, що позбавлені батьківського піклування.

Система інституту влаштування дітей позбавлених батьківського піклування – це взаємопов'язана внутрішньою структурою сукупність форм вираження даного інституту та відношень між ними, що утворюють єдине ціле в процесі їх реалізації.

1.4. Самостійна робота студентів

№ з/п	Назви тем та зміст завдань	Денна форма
1.	Тема 1. Сімейне право як галузь приватного права України. Предмет, метод і джерела сімейного права	2
	Завдання:	
	1. Підготувати письмове обґрунтування на тему: «Договір є джерелом сімейного права». 2. Вирішити задачі.	
2.	Тема 2. Історія сімейного права	4
	Завдання:	
	1. Скласти таблицю основних етапів становлення сімейного законодавства.	
3.	Тема 3. Сім'я. Сімейні правовідносини	4
	Завдання:	
	1. Письмово підготувати підходи до розуміння поняття «сім'я». 2. Підготувати таблицю «Види сімейних правовідносин».	
4.	Тема 4. Шлюб як інститут сімейного права	4
	Завдання:	
	1. Визначити види шлюбів. 2. Вирішити задачі.	
5.	Тема 5. Недійсність шлюбу	4
	Завдання:	
	1. Підготувати схему «Види недійсних шлюбів».	
	2. Вирішити задачі.	
	3. Підготувати проект рішення суду про визнання шлюбу недійсним.	
6.	Тема 6. Майнові права та обов'язки подружжя	4
	Завдання:	
	1. Підготувати фабулу задачі та	

	вирішення до неї.	
7.	Тема 7. Особисті немайнові права та обов'язки подружжя Завдання:	4
	1. Вирішити задачі.	
8.	Тема 8. Права та обов'язки подружжя щодо утримання Завдання:	4
	1. Підготувати проєкт позовної заяви про стягнення аліментів на користь одного з подружжя.	
	2. Вирішити задачі.	
9.	Тема 9. Припинення шлюбу Завдання:	4
	1. Підготувати проєкт рішення суду про розірвання шлюбу.	
	2. Скласти проєкт позовної заяви до суду про розірвання шлюбу.	
10.	Тема 10. Сімейне договірне право Завдання:	4
	1. Підготувати таблицю «Види договорів в сімейному праві».	
	2. Підготувати: проєкт шлюбного договору; проєкт аліментного договору.	
11.	Тема 11. Визначення походження дитини від батьків Завдання:	2
	Вирішити задачі.	
12.	Тема 12. Особисті немайнові права та обов'язки батьків і дітей Завдання:	2
	1. Вирішити задачі.	
	2. Підготувати проєкт позовної заяви до суду про позбавлення батьківських прав.	
13.	Тема 13. Права батьків і дітей на майно. Правовідносини батьків і дітей по утриманню Завдання:	2
	1. Вирішити задачі.	
14.	Тема 14. Влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування Завдання:	2
	1. Підготувати порівняльну таблицю «Форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування»;	
	2. Вирішити задачі.	
15.	Тема 15. Права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів Завдання:	2
	1. Визначити підходи запропоновані в нормативно-правових актах до таких понять: «родичі», «члени сім'ї» (не менше 10 визначень)	
	2. Вирішити задачі.	
16.	Тема 16. Регулювання сімейних відносин за участю іноземного елемента. Сімейне право зарубіжних країн Завдання:	2
	1. Підготувати порівняльну таблицю «Шлюбний вік» (законодавчі підходи не менше 10 країн світу).	
	Всього годин:	50

1.5. Індивідуальні завдання

Індивідуальними завданнями студента є завдання для самостійної роботи.

1.5.1. Основні вимоги до написання науково-дослідної роботи

Метою виконання творчих науково-дослідних робіт є закріплення і систематизація студентами отриманих знань у процесі участі в аудиторних заняттях і самостійної роботи.

Для виконання науково-дослідних робіт студенти повинні використовувати першоджерела, наукові статті, монографічну літературу.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання виконується у межах годин, відведених для самостійної роботи студента. Тема науково-дослідної роботи обирається студентом добровільно і закріплюється за студентом викладачем на початку семестру.

Роботи виконуються комп'ютерним способом з одностороннім розміщенням тексту на папері формату А4 (210 мм x 297 мм) з дотриманням прийнятих у діловодстві стандартних берегів : лівого – 30 мм, верхнього та нижнього – 20 мм, правого – не менше 10 мм.

Обсяг роботи має забезпечувати належне висвітлення теми і не повинен перевищувати 14-16 сторінок друкованого тексту шрифтом Times New Roman кеглем 14 з міжрядковим інтервалом 1.5.

Робота починається з титульного аркуша. Нумерація аркушів роботи починається з титульного аркуша. Номер на титульному аркуші не проставляється.

Титульний аркуш науково-дослідної роботи оформлюється за зразком 1.

Зразок 1

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА ІМЕНІ ЛЕОНІДА
ЮЗЬКОВА
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра цивільного права та процесу**

**Навчальна дисципліна:
Основи сімейного права**

**НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА
на тему:
„ ... назва теми ... „**

Виконала:
ПІБ,

Здобувачка вищої освіти на першому
бакалаврському рівні за спеціальністю 232
Соціальне забезпечення
юридичного факультету

Перевірив:
ПІБ,

кандидат юридичних наук,
Доцент

**Хмельницький
20__**

Творча наукова робота повинна бути структурованою, тобто після титульного аркуша містити: план, вступ, три (два) розділи, висновки, список використаних джерел. Складові частини творчої наукової роботи не обов'язково починати з нового аркуша. Розділи плану роботи формулюються самостійно студентом як найважливіші напрями розкриття її теми. Виклад роботи подається за наведеним нижче порядком.

ПЛАН

		Стор.
Вступ	-	2
1. (назва першого розділу)	-	3
2. (назва другого розділу)	-	6
3. (назва третього розділу)	-	9
Висновки	-	12
Список використаних джерел	-	14

Вступ

.....

(Виклад змісту вступу)

.....

1. (назва першого розділу)

.....

(Виклад змісту першого розділу)

.....

2. (назва другого розділу)

.....

(Виклад змісту другого розділу)

.....

3. (назва третього розділу)

.....

(Виклад змісту третього розділу)

.....

Висновки

.....

(Виклад змісту висновків)

.....

Список використаних джерел

1. . . . (реквізити джерела)

2. . . . (реквізити джерела)

3. . . . (реквізити джерела) (і т.д. відповідно до вимог оформлення списку джерел).

Нижче списку використаних джерел рукописним способом зазначаються дата виконання творчої наукової роботи і особистий підпис студента.

1.5.1.1. Теми науково-дослідних робіт

1. Регулятори сімейних відносин (закон, договір, звичаї, мораль, релігійні канони).
2. Особливості договірного регулювання сімейних відносин, а також застосування звичаїв.
3. Втілення моральних засад суспільства у нормах Сімейного кодексу України.
4. Співвідношення понять “сімейні відносини” та “сімейні правовідносини”.
5. Особливості сімейної право- та дієздатності.
6. Відносини родинності та свояцтва та їх правове значення.
7. Історичні форми розвитку сім'ї та реалії сьогодення.
8. Виникнення і розвиток вітчизняного сімейного права.
9. Сім'я в соціологічному і юридичному значенні (порівняльна характеристика).
10. Строки і позовна давність у сімейному праві України.

11. Пояснити співвідношення понять «укладення шлюбу» та «державна реєстрація шлюбу».
12. Визначити поняття та значення шлюбного віку в Україні.
13. Особливості реєстрації шлюбу із особами, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі.
14. Особливості реєстрації шлюбу з іноземними громадянами та особами без громадянства.
 15. Поняття фіктивного шлюбу.
 16. Розкрити зміст поняття «припинення шлюбу».
 17. Поновлення шлюбу після його розірвання.
 18. Порівняти зміст понять “речі для професійних занять подружжя” і “речі індивідуального користування” і їх правовий режим.
 19. Випадки перетворення особистої власності на майно у спільну сумісну власність подружжя.
 20. Особливості поділу об’єктів нерухомості між подружжям.
 21. Види боргів подружжя і порядок їх погашення
 22. Недоліки законодавчої регламентації шлюбного договору
 23. Розвиток договору в сімейному праві як регулятор сімейних відносин.
 24. Позбавлення батьківських прав як санкція у сімейному праві.
 25. Співвідношення понять „аліменти” та „утримання”
 26. Добровільний та примусовий порядок надання утримання.
 27. Обов’язок повнолітніх дітей утримувати батьків та його виконання.
 28. Підстави стягнення неустойки (пені) за несплату аліментів.
 29. Презумпції батьківства та материнства.
 30. Роздільне та спільне сумісне майно батьків та дітей.
 31. Особливості управління майном дітей.
 32. Визначити загальні правила, за якими батьки здійснюють управління майном малолітніх дітей.
 33. Історія становлення законодавства про усиновлення в Україні. Засади рецепції римського права.
 34. Суб’єкти надання згоди на усиновлення.
 35. Особливості усиновлення повнолітніх осіб.
 36. Таємниця усиновлення.
 37. Історія становлення інституту опіки та піклування.
 38. Поняття та специфіка договору патронату як сімейно-правового.
 39. Колізійні питання усиновлення
 40. Усиновлення дітей-громадян України іноземцями
 41. Порівняти можливі способи (форми) влаштування дітей за законодавством, яке діяло до введення в дію Сімейного кодексу України 2002 р.
 42. Порівняти інститут патронату з прийомною сім’єю та дитячим будинком сімейного типу.
 43. Визначити порядок укладення шлюбу громадян України з іноземними громадянами чи особами без громадянства (іноземцями) на території України.
 44. Визначити особливості укладення шлюбів іноземних громадян між собою на території України.

1.6. Підсумковий контроль

Підсумковий семестровий контроль проводиться у формі усного заліку.

1.6.1. Питання для підсумкового контролю

1. Поняття сімейного права.
2. Предмет сімейного права. Метод сімейного права.
3. Принципи сімейного права.
4. Функції сімейного права. Система сімейного права.
5. Місце сімейного права в системі права України.

6. Сімейне право як навчальна дисципліна. Сімейне право як наука.
7. Поняття та види джерел сімейного права.
8. Поняття сім'ї. Підстави створення сім'ї.
9. Функції сім'ї.
10. Право особи на сім'ю.
11. Поняття та ознаки сімейних правовідносин.
12. Види сімейних правовідносин.
13. Суб'єкти, об'єкти та зміст сімейних правовідносин.
14. Підстави виникнення, зміни і припинення сімейних правовідносин.
15. Поняття та види родинності. Поняття свояцтва. Їх у сімейному праві.
16. Здійснення сімейних прав. Виконання сімейних обов'язків.
17. Захист сімейних прав та інтересів.
18. Участь органів опіки і піклування у захисті сімейних прав та інтересів.
19. Судовий захист сімейних прав.
20. Нотаріальний захист сімейних прав.
21. Самозахист сімейних прав.
22. Застосування до регулювання сімейних відносин Цивільного кодексу України.
23. Застосування аналогії права та аналогії закону у сімейному праві.
24. Врахування звичаїв при вирішенні судом сімейних спорів.
25. Акти цивільного стану.
26. Строки та терміни у сімейному праві.
27. Особливості застосування позовної давності до вимог, що впливають із сімейних правовідносин.
28. Шлюб як основна підстава виникнення сімейних прав та обов'язків.
29. Поняття та ознаки шлюбу.
30. Концепції шлюбу у юридичній науці.
31. Відмінність шлюбу від фактичних шлюбних відносин.
32. Шлюбний вік та його юридичне значення. Право на шлюб.
33. Умови вступу у шлюб.
34. Перешкоди для державної реєстрації шлюбу.
35. Правові наслідки шлюбу.
36. Правозгідність шлюбу.
37. Державна реєстрація шлюбу та її юридичне значення.
38. Час реєстрації шлюбу. Місце реєстрації шлюбу.
39. Особливості реєстрації шлюбу із особами, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі.
40. Особливості реєстрації шлюбу з іноземними громадянами та особами без громадянства.
41. Правовий статус наречених.
42. Поняття та значення інституту недійсності шлюбу.
43. Види недійсних шлюбів.
44. Правові наслідки недійсності шлюбу.
45. Визнання шлюбу недійсним після його припинення. Час з якого шлюб є недійсним.
46. Співвідношення понять «визнання шлюбу неукладеним» та «визнання шлюбу недійсним».
47. Поняття та підстави припинення шлюбу.
48. Співвідношення понять «припинення шлюбу» та «розірвання шлюбу».
49. Припинення шлюбу внаслідок смерті одного з подружжя або оголошення його померлим.
50. Припинення шлюбу внаслідок його розірвання.
51. Розірвання шлюбу в державних органах реєстрації актів цивільного стану.
52. Розірвання шлюбу в судовому порядку.
53. Особливості розірвання шлюбу за спільною заявою подружжя.
54. Особливості розірвання шлюбу за позовом одного з подружжя.
55. Заходи суду щодо примирення подружжя.
56. Визнання розірвання шлюбу фіктивним.

- 57.Поняття та сутність поновлення шлюбу.
- 58.Встановлення режиму окремого проживання подружжя (інститут сепарації).
- 59.Поняття та види особистих немайнових прав та обов'язків подружжя.
- 60.Поняття та види майнових прав та обов'язків подружжя.
- 61.Право особистої приватної власності подружжя.
- 62.Право спільної сумісної власності подружжя.
- 63.Особливості поділу майна подружжя, що є їх спільною сумісною власністю.
- 64.Застосування позовної давності до вимог про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.
- 65.Право на майно жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі.
- 66.Поняття та сутність прав і обов'язків подружжя по утриманню.
- 67.Договір подружжя про надання утримання.
- 68.Поняття аліментів та порядок їх стягнення.
- 69.Види доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів.
- 70.Припинення права на утримання одного з подружжя.
- 71.Право дружини на утримання під час вагітності та у разі проживання з нею дитини.
- 72.Право чоловіка на утримання у разі проживання з ним дитини.
- 73.Право на утримання того з подружжя, з ким проживає дитина-інвалід.
- 74.Взаємна участь дружини та чоловіка у витратах на лікування.
- 75.Право на утримання жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою.
- 76.Поняття та види сімейних договорів.
- 77.Поняття та значення шлюбного договору.
- 78.Зміст шлюбного договору. Форма шлюбного договору.
- 79.Право на відмову від шлюбного договору. Розірвання шлюбного договору.
- 80.Визнання шлюбного договору недійсним.
- 81.Визначення походження дитини від матері та батька, які перебувають у шлюбі між собою.
- 82.Визначення походження дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій.
- 83.Визначення походження дитини, батьки якої не перебувають у шлюбі.
- 84.Визначення походження дитини за заявою чоловіка, який вважає себе батьком дитини.
- 85.Визнання батьківства (материнства) за рішенням суду.
- 86.Встановлення факту батьківства (материнства) за рішенням суду.
- 87.Оспорювання батьківства.
- 88.Оспорювання материнства.
- 89.Поняття та сутність особистих немайнових прав та обов'язків батьків і дітей.
- 90.Порядок визначення прізвища, імені, по батькові дитини. Зміна прізвища дитини її батьками.
- 91.Права та обов'язки неповнолітніх батьків.
- 92.Врахування думки дитини при вирішенні питань, що стосуються її життя.
- 93.Право батьків на визначення місця проживання дитини.
- 94.Поняття та сутність інституту позбавлення батьківських прав.
- 95.Підстави та правові наслідки позбавлення батьківських прав.
- 96.Поновлення батьківських прав.
- 97.Інститут відібрання дитини від батьків без позбавлення батьківських прав та його правові наслідки.
- 98.Поняття та сутність майнових прав та обов'язків батьків і дітей.
- 99.Особливості управління майном дитини.
- 100.Поняття та сутність обов'язків матері, батька утримувати дитину.
- 101.Способи виконання батьками обов'язку утримувати дитину.
- 102.Стягнення аліментів за минулий час та заборгованості за аліментами.
- 103.Участь батьків у додаткових витратах на дитину.
- 104.Припинення права на аліменти на дитину у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно.

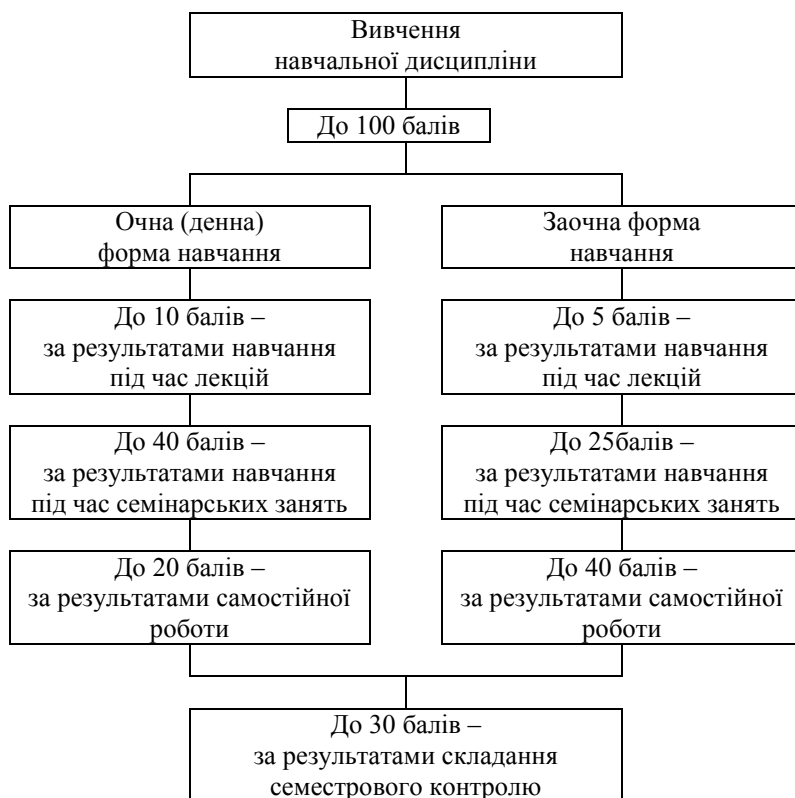
105. Особливості обов'язків батьків утримувати повнолітніх дочку, сина та його виконання.
106. Поняття та сутність обов'язку повнолітніх дітей утримувати батьків.
107. Поняття та сутність інституту усиновлення.
108. Правові наслідки усиновлення.
109. Право на таємницю усиновлення.
110. Недійсність усиновлення. Скасування усиновлення.
111. Поняття і значення інституту опіки та піклування в сімейному праві.
112. Патронат як правовий інститут.
113. Влаштування дитини у прийомну сім'ю як форма влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування.
114. Влаштування дитини у дитячий будинок сімейного типу як форма влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування.
115. Поняття та сутність особистих немайнових прав і обов'язків інших членів сім'ї та родичів.
116. Поняття та сутність майнових прав і обов'язків інших членів сім'ї та родичів.
117. Поняття та сутність сімейних правовідносин з іноземним елементом.

1.6.2. Приклад залікового білету

1. Поняття сімейного права.
2. Підстави та правові наслідки позбавлення батьківських прав.

2. Схема нарахування балів

3.1. Нарахування балів студентам з навчальної дисципліни здійснюється відповідно до такої схеми:

3.2. Обсяг балів, здобутих студентом під час лекцій з навчальної дисципліни, обчислюється у пропорційному співвідношенні кількості відвіданих лекцій і кількості лекцій, передбачених навчальним планом, і визначається згідно з додатками 1 і 2 до Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права.

З цієї навчальної дисципліни передбачено проведення 10 лекційних занять за денною формою навчання.

Отже, студент може набрати під час лекцій таку кількість балів:

№ з/п	Форма навчання	Кількість лекцій за планом	Кількість відвіданих лекцій									
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	Денна	10	1,0	2,0	3,0	4,0	5,0	6,0	7,0	8,0	9,0	10,0

3.3. Обсяг балів, здобутих студентом під час семінарських занять, обчислюється за сумою балів, здобутих під час кожного із занять, передбачених навчальним планом, і визначається згідно з додатком 3 до Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова.

З цієї навчальної дисципліни передбачено проведення 10 семінарських занять за денною формою навчання.

3.4. Кількість балів, яка нараховується за різні види індивідуальних завдань, залежить від їхнього обсягу та складності, але не може бути більше 6-8 балів для індивідуальних завдань та 10-12 балів для індивідуальних навчально-дослідних завдань.

3.Рекомендовані джерела

3.1. Основні джерела, що наявні в бібліотеці ХУУП ім. Л.Юзькова

1. Апопій А.В. Сімейне право України: навч. посіб. - 2-ге вид., перероб. та доп. /Апопій А.В. - Київ: Центр учбової літератури, 2011.- 360 с.
2. Ватрас В.А. Джерела сімейного права: проблеми теорії та практики: монографія. – ТОВ «Поліграфіст-3», 2020.- 824 с.
3. Дякович М.М. Сімейне право: навч. посіб. /Дякович М.М. - Київ: Правова єдність, 2009.- 512 с
4. Іванов Ю.Ф. Сімейне право України: посібник для підготовки до іспитів. /Іванов Ю.Ф. - Київ: ПАЛМВОДА А.В., 2013.- 240 с.
5. Капська А.Й. Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей:навч.посіб. Київ, Центр учбової літератури, 2021.- 232 с.
6. Менджул М.В. Порівняльне сімейне право:навч.посіб. – Ужгород.: ТОВ "РІК-У", 2021. – 296 с.
7. Ревуцька І.Є. До питання створення сім'ї за законодавством України та країн-членів ЄС:монографія. – Ужгород.: РІК-У, 2020. – 188 с.
8. Резнік Г.О. Особисті немайнові права дитини (цивільно-правовий та сімейно-правовий аспекти):монографія. – Київ.: НДІ приватного права, 2015. – 192 с.
9. Романюк У.В. Патронат як форма влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування:дисертація. /Романюк У.В. - Хмельницький: ХУУП, 2018.- 227 с.
10. Ромовська З.В. Українське сімейне право:підручник. /Ромовська З.В. - Київ: Правова єдність, 2009.- 500 с.
11. Сердечна І.Л. Особисті немайнові права і обов'язки інших членів сім'ї та родичів:монографія. – Хмельницький: ХУУП, 2018. - 227 с
12. Сімейне право: Нотаріат. Адвокатура. Суд: Науково-практичний посіб.з інформ. додатком на лазерному носії : У 2-х кн.. Книга перша / С.Я. Фурса, О.В. Драгневич, О.С. Пульнева, Є.І. Фурса;.- Київ: Видавець Фурса С.Я., 2005.- 896 с.
13. Сімейне право України: Підручник / Ред. В. Гопанчук;.- Київ: Істина, 2002.- 304 с.
14. Сімейне право України : Підручник / Ред. В.І. Борисова, ред. І.В. Жилінкова;.- Київ: Юрінком Інтер, 2004.- 264 с.
15. Сімейне право України : Підручник / Ред. Ю.С. Червоний;.- Київ: Істина, 2004.- 400 с.
16. Сімейне право України (у схемах): Навч. посіб. /.- Київ: Атіка, 2005.- 160 с.
17. Сімейне право України: підручник. - 3-тє вид., перероб. і доп. / За заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової;.- Київ: Юрінком Інтер, 2011.- 264 с.

18. Сімейне право України: підручник. / За заг. ред. Т.В. Боднар та О.В. Дзери;.- Київ: Юрінком Інтер, 2016.- 520 с.
19. Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар / За заг. ред. Т.В. Боднар, О.В. Дзери. - Київ.: Юрінком Інтер, 2020. – 552 с.
20. Цивільне право України: навч. посіб. Ю. В. Білоусов, В. А. Ватрас, С. Д. Гринько та ін.; за ред. Р. О. Стефанчука. К.: Правова єдність, 2009. 536 с.
21. Шлюбні відносини. Укладення та припинення шлюбу. Законодавство, міжнародні конвенції, судова практика, методичні рекомендації, роз'яснення: практичний посібник / Упорядник Григоренко А.В. Київ.: ЦУЛ, 2016. – 264 с.
22. Ярмолинська І.В. Механізми державного управління у сфері інституційного догляду та виховання дітей в Україні: дисертація. /Ярмолинська І.В. .- Хмельницький: ХУУП, 2019.- 215 с.
23. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. (зі змінами та доповненнями) ОВУ. 2002. № 7. Ст. 273.

3.2. Допоміжні джерела

1. Grytsyshyna L. V. The regime of separation of couple in the family law of ukraine as one of the ways of termination of marriage. *Visegrad journal on human rights*. №6. 2020. С. 132-138.
2. Hrytsyshyna Larysa. Grounds for ending of marriage in states of the world: comparative and law research. *Зарубіжний науковий журнал «Recht der Osteuropäischen Staaten»*. № 1/2021. С. 25-31.
3. Анікіна Г. В., Гаврік Р. О. Досягнення шлюбного віку як умова вступу в шлюб в законодавстві зарубіжних країн. *Журнал східноєвропейського права*. 2021. № 92. С. 20-26.
4. Бондаренко-Зелінська Н. Л., Бориславська М. В. До питання про захист прав дитини: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Університетські наукові записки*. 2021. № 6 (84).
5. Бориславская М. Особенности установления сепарации по законодательству Украины. *Legea si viata*. 2016. Decembrie. С. 10-14.
6. Бориславська М. В. Правове регулювання відносин щодо родства на українських землях до 1917 р. *Університетські наукові записки*. 2016. № 1. С. 6-18
7. Ватрас В. А. До питання про релігійні норми як джерела сімейного права. *Visegrad Journal for Human Rigths*. 2020. № 3 (volume 1). С. 41-47.
8. Ватрас В. А. К вопросу о месте правовой доктрины в системе источников семейного права. *Legea si Viata*. 2020. Februarie. С. 29-33.
9. Ватрас В. А. Римское гражданское право как источник семейного права, действовавшего на украинских землях периода античности и раннего средневековья. *Право.Бу*. 2020. № 2 (64). С. 22-27.
10. Ватрас В.А. Джерела сімейного права: проблеми теорії та практики: монографія. Хмельницький: Видавництво ТОВ «Поліграфіст-3», 2020. 824с.
11. Ватрас В.А. Нормативно-правовий договір як джерело сімейного права. Актуальні проблеми юридичної науки : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Дев'ятнадцять осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 23 жовтня 2020 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. 553 с. С. 136-138.
12. Гаврік Р. О., Анікіна Г. В. Правові наслідки припинення шлюбу у сімейному праві: порівняльно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №8. С. 66-69.
13. Гринько С. Д. Деліктоздатність неповнолітніх фізичних осіб за цивільним законодавством України та зарубіжних країн: порівняльно-правовий аспект. *Часопис цивілістики: науково-практичний журнал*. 2015. Вип. 19. С. 158–165.
14. Гринько С. Д. Рецепція римського приватного права як передумова систематизації європейського цивільного законодавства. *Проблеми систематизації приватного права*

- України та Європи : монографія. Київ : НДІ приватного права і підприємництва АПРН України, 2009. С. 55-78.
15. Гринько С. Д. Фізичні особи як суб'єкти деліктних зобов'язань за римським приватним правом. Університетські наукові записки : Часопис ХУУП. 2015. № 2. С. 49-59.
 16. Грицишина Л. В. Правові наслідки припинення шлюбу за законодавством України. Південноукраїнський правничий часопис. №1. 2021. С. 183-187.
 17. Грицишина Л. В. Припинення шлюбу за нормами міжнародного приватного права. Юридичний бюлетень. №19. 2021. С. 89-92.
 18. Грицишина Л. В. Припинення шлюбу шляхом розірвання в сімейному праві України. Прикарпатський юридичний вісник. №6 2020. С. 34-37.
 19. Грицишина Л. В. Розірвання шлюбу з окремими категоріями осіб в сімейному праві України. Університетські наукові записки. №5 (77). 2020. С. 57-63.
 20. Кодифікація цивільного законодавства на українських землях : Т. 1 / Уклад. : Ю. В. Білоусов, І. Р. Калаур, С. Д. Гринько та ін.; за ред. Р. О. Стефанчука та М. О. Стефанчука. К. : Правова єдність, 2009. 1168 с.
 21. Кодифікація цивільного законодавства на українських землях : Т. 2 / Уклад. : Ю. В. Білоусов, І. Р. Калаур, С. Д. Гринько та ін.; за ред. Р. О. Стефанчука та М. О. Стефанчука. К. : Правова єдність, 2009. 1240 с.
 22. Лозова Г.О. Законодавче визначення сім'ї та шлюбу. Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права 2006. №1(17). С. 119-122.
 23. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України. За ред. Є.О. Харитонова. Х.: ТОВ «Одіссей», 2006. 552 с.
 24. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України: Видання друге, доповнене. За ред. Є.О. Харитонова. Х.: ТОВ «Одіссей». 2008. 560 с.
 25. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. За ред. Ю.С. Червоного. К. : Істина, 2003. 464 с.
 26. Науково-практичний коментар. Сімейний кодекс України / за заг. ред. Т.В. Боднар, О.В. Дзери. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 552 с. (Глава 12, окрім ст. 123. С. 191-221).
 27. Науково-практичний коментар. Сімейний кодекс України. За заг. ред. Т.В.Боднар, О.В. Дзери. К. : Юрінком Інтер, 2020. 552 с.
 28. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. К.: Ін Юре, 2003. 532 с.
 29. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. К.: Ін Юре, 2003. 532 с.
 30. Сердечна І.Л. Дитина як учасник зобов'язальних правовідносин. Університетські наукові записки. № 1 (79). 2021. С. 64-72.
 31. Сердечна І.Л. Здійснення суб'єктивних сімейних прав: поняття, принципи, межі. Ірпінський юридичний часопис. Випуск 2 (6). 2021. С.47-55.
 32. Сердечна І.Л. Особисті немайнові права і обов'язки інших членів сім'ї та родичів. Монографія. Хмельницький університет управління та права. Хмельницький.: ФОП Мельник А.А., 2018. 227 с.
 33. Сердечна І. Л. Інші члени сім'ї та родичі як суб'єкти сімейних правовідносин / Актуальні питання правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин у контексті приведення законодавства України до європейських стандартів : монографія / М. В. Бориславська, В. А. Ватрас, С. Д. Гринько [та ін.]; за заг. ред. С. Д. Гринько. Хмельницький : Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2016. С.101-127.
 34. Сердечна І. Л. До питання про поняття «член сім'ї» в сімейному праві : нормативний та доктринальний підходи. Університетські наукові записки. 2014. №4 (52). С. 88–95.
 35. Сердечна І. Л. Права інших членів сім'ї та родичів при усиновленні дитини. Електронне науково-практичне фахове видання. Журнал східноєвропейського права. 2015. № 21. С. 128–136. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/11/serdechna_21.pdf

36. Шевченко Я.М. Юридичне розуміння поняття сім'ї Гендерні паритети в умовах трансформації суспільства: Монографія [За заг.ред. Н.М. Оніщенко, Н.М. Пархоменко] – К.: ТОВ "Видавництво «Юридична думка». 372 с.

3. Інформаційні ресурси в Інтернеті

4.

1. <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/main/a> — Законодавство України на сайті Верховної Ради України.
2. <http://www.ccu.gov.ua>— Конституційний Суд України.
3. <https://supreme.court.gov.ua> – Верховний Суд
4. <http://www.president.gov.ua/documents/> — Офіційні документи на Офіційному представництві Президента України.
5. <http://www.kmu.gov.ua/control/> — Урядовий портал.
6. <http://www.minjust.gov.ua/> — Міністерство юстиції України.
7. <http://zakon.nau.ua/> — Професійна юридична система Мега-НаУ.
8. <http://www.ligazakon.ua/> — Ліга:Закон — головний правовий портал України
9. <http://www.nbu.gov.ua/portal/> — Наукова періодика України на сайті Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.
10. <http://www.reyestr.court.gov.ua/> — Єдиний державний реєстр судових рішень.
11. <https://npu.org.ua> — Нотаріальна палата України